

Шеленкова Наталія Леонідівна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЕКО-СВІДОМОСТІ

Термін «екологічна свідомість» з'явився в екологічній літературі в 1970-ті роки, пов'язаний з екофілософією глибинної екології, яка розглядає екологічну кризу як результат екологічно відчуженої свідомості і цінностей та обмеженою Я-концепцією особистості [7].

Існує проблема визначення терміну «екологічна свідомість». Він розвивався під іншими назвами, такими як екологічна чутливість, екологічна занепокоєність (Бек; Морріс; О Суливан і Тейлор)[1, 3, 4, 7].

На думку Крістофера, термін «екологічна свідомість» був розроблений екологами, щоб філософськи відрізнити від основного терміна екологічна відповідальність («environmental consciousness»). Існує також і проблема, пов'язана з перекладом цих термінів, тому що обидва ці поняття і «ecological consciousness» та «environmental consciousness» можна перевести однаково.

Насправді терміни осмислюються по-різному. Екологічна відповідальність (environmental consciousness) фокусується на природних ресурсах та їх експлуатації, управлінні та збереженні. Крістофер вважає, що екологічна відповідальність (environmental consciousness) визначається когнітивною свідомістю і орієнтацією на антропоцентричні цінності [7].

П. Уайт позиціонує еко-свідомість як засновану на еко-центричній ціннісній орієнтації, яка направляє особистість на цінності внутрішнього багатства і права нелюдської природи, цінність людства як частини природи», що виявляється в пріоритеті емпатичної орієнтації на інших людях. Перехід до екологічного режиму свідомості відбувається, коли є повага і визнання цінності нелюдської природи, досвід залежності від нелюдської природи, що викликає заклопотаність і дії для збереження природи [7].

Зустрічається два напрямки у дослідженнях екологічної свідомості. Одні дослідники розглядають екологічну свідомість (ecological

consciousness) як багатовимірний, комплексний конструкт, інші – як одновимірний, зводячи його розуміння до одного з компонентів. Так, Л. Железни та П. Шульцц використовують концепцію екологічної свідомості для позначення психологічних факторів, пов'язаних зі схильністю фізичних осіб брати участь у про-екологічних моделях поведінки. Вони відходять від багатовимірного і орієнтованого на поведінку визначення екологічної свідомості. Даний підхід не включає в розгляд різні види про-екологічної поведінки, інші фактори або психологічні конструкти, які зазвичай пов'язані з ними: переконання, цінності, відносини, знання та інші. З аналітичної точки зору, екологічно свідомим індивідом або про-екологом є той, хто бере участь в широкому діапазоні про-екологічної поведінки, а також дотримується певних цінностей, пов'язаних з цим типом поведінки.

Деякі дослідники розглядають еко-свідомість як фундаментальний спосіб ставлення до «природи». Каплан стверджує, що люди повинні відкрити свої власні способи взаємодії зі світом, щоб поліпшити і/або підтримати екологічно відповідальну поведінку [7].

Більшість авторів все ж розглядають екологічну свідомість як суму декількох компонентів. А. Коллмус і Дж. Агуеман називають комплекс, що включає знання, цінності і відношення до навколишнього середовища разом з емоційною включеністю «про - екологічною свідомістю» [2].

В. Тиликидоу і Ї. Зотос, на підставі робіт Б. Шлегельмильха запропонували концепцію екологічної свідомості, в яку входили всі змінні екологічно усвідомленої поведінки споживача (ecologically-conscious consumer behavior), а також всі змінні, які можуть її описати. А саме, екологічна свідомість включає 3 аспекти: когнітивний, афективний і поведінковий. Когнітивна сторона представлена екологічними знаннями, афективна – про-екологічними відносинами і ставленням до вторинної переробки. Поведінковий аспект включає про-екологічну купівельну поведінку, про-екологічну поведінку після купівлі і діяльність по охороні навколишнього середовища [5, 6].

П. Уайт, ґрунтуючись на даних Крістофера виділив наступні характеристики екологічної свідомості:

- глибоке усвідомлення своєї причетності до нелюдської природи;
- ідентифікація свого Я з нелюдською природою;
- цінність себе як частини природи;

- глибокі переживання з приводу руйнування природного середовища і прагнення інтелектуально і емоційно впоратися з цим фактом;
- прагнення до самореалізації;
- усвідомлення того, що наші глобальні кризи є наслідком домінування промислової і споживчої сучасності;
- неусвідомлена потреба з'єднатися з нелюдською природою, яка актуалізується невідворотністю негативних наслідків [7].

Найдавнішим і найбільш широко поширеним напрямком досліджень по енвайронменталізму є концепція, запропонована Р. Дунлап і Д. ван Лір. Відповідно до цього підходу, енвайронменталізм є питанням цінностей або переконань про взаємини між людьми і навколишнім середовищем. Екологічна свідомість розглядається з точки зору підтримки для так званої нової екологічної парадигми (НЕП). Ця парадигма пов'язує енвайронменталізм із загальним екологічно орієнтованим світоглядом, яке підкреслює необхідність людства, щоб встановити рівновагу з природою, існування меж росту для людського суспільства і сумніви в правах людства на владу.

Література

1. Beck, U. World Risk Society / U. Beck. – Cambridge: Polity Press, 1999. – 192 p.
2. Kollmuss, A. Mind the Gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? / A. Kollmuss, J. Agyeman // Environmental Education Research, 2002. – 8:3. – P. 239-260.
3. Morris, M. Ecological consciousness and curriculum / M. Morris // Journal of Curriculum Studies, 2002. – 34:5. – P. 571-587.
4. O'Sullivan, E. V. Learning toward an ecological consciousness: selected transformative practices / E. V. O'Sullivan, M.M. Taylor. – New York: Palgrave macmillan, 2004. – 257 p.
5. Schlegelmilch, B. B. The link between green purchasing decisions and measures of environmental consciousness / B. B. Schlegelmilch, G. M. Bohlen, A. Diamantopoulos // European Journal of Marketing, 1996. – 30(5). – P. 35-55.
6. Tilikidou, I., Ecological consumer behaviour: review and suggestions for

future research / I. Tilikidou, Y. Zotos // *Medit*, 1999. – Vol 10. – № 1. – P. 14-21.

7. White, P. A phenomenological exploration of ecological consciousness development: PhD thesis / P. White. – Sydney, 2009. – P. 334.